

УДК 351.745.7 (477) (09)

ЕКСКУРС В ІСТОРІЮ ВИНИКНЕННЯ ПРАВОВОЇ БАЗИ Й РОЗВИТКУ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВИХ І СЛІДЧИХ ПІДРОЗДІЛІВ В УКРАЇНІ

Рада ДУБРОВА,

ад'юнкт кафедри оперативно-розшукової діяльності
Національної академії внутрішніх справ

SUMMARY

The article is dedicated to the occurrence and development of the legal framework, which regulates the activities of the operational and search departments of the bodies of internal affairs of Ukraine and the organizational and legal establishment of the criminal and preliminary investigation bodies, as an independent institution in the system of Ministry of Internal Affairs of Ukraine. The formation of a centralized state and the complexity of social life caused the natural growth of importance of the role of public authorities in the fight against crime. The development of operational and search activity in Ukraine has deep historical roots and is inextricably connected with the development of the statehood. The formation of a centralized state and complexity of social life quite naturally increased the role of government in the fight against crime.

Key words: history, investigator, operative-search activity, search actions, crime investigation, legislation of Ukraine.

АНОТАЦІЯ

Стаття присвячена дослідженню виникнення, розвитку правової бази, що регламентує діяльність оперативно-розшукових підрозділів органів внутрішніх справ України, й організаційно-правового становлення карного розшуку та органів досудового розслідування як самостійної служби в системі Міністерства внутрішніх справ України. У міру формування централізованої держави й ускладнення суспільного життя закономірно відбувалося зростання ролі державних органів у боротьбі зі злочинністю. Оперативно-розшукова діяльність в Україні має глибоке історичне коріння й нерозривно пов'язана із розвитком державності.

Ключові слова: історія, слідчий, оперативно-розшукова діяльність, розшукові дії, розслідування злочину, законодавство України.

Постановка проблеми. Витоки розшукової діяльності сягають глибини віків, назвати конкретний період виникнення її основ достатньо важко. Розшукова діяльність в Україні має глибоке історичне коріння й нерозривно пов'язана з розвитком державності. Найперші згадки про встановлення за загальним властивостями слідів особи, яка вчинила злочин і переховується, належать до первіснообщинного ладу. У ті роки слов'яни активно добували інформацію, необхідну для забезпечення їхньої безпеки за допомогою агентів, «путників», купців, тасмних лазутчиків. У додержавні період історії людства не існувало спеціальних органів, які б здійснювали розшук порушників общинних порядків, розслідування родових конфліктів або приводили у виконання санкції, що могли б застосовуватись до зловмисників. Конфлікти вирішувалися шляхом відшкодування заподіяної шкоди, викупу, але найчастіше через кровну помсту. Серед специфічних прийомів встановлення винної особи в деяких народностей побутовув так званий «допит жертви». У мірі розшарування родового суспільства окремі старі племінні звичаї втрачали силу, інші розвивалися в нових умовах суспільства. Це також стосувалось звичаїв, які регулювали відносини між потерпілим та особою, яка заподіяла потерпілому шкоду. Згодом поділ первіснообщинного суспільства на класи й суспільні потреби, що спричинили зародження основ державності, зумовили виділення різних державних функцій, у тому числі поліцейської. У перших правових актах ранньофеодальної держави також були закріплені деякі звичаї з розшуку злочинців, які себе виправдали.

Історія держави і права Київської Русі свідчить про те, що на початковому етапі становлення державності правоохоронна функція обмежувалася. Установлення злочинця та виявлення викраденого майна було покладено на самих потерпілих. Давньоруське право ґрунтувалося на позовному, приватному характері судового вирішення

конфліктів для захисту порушених інтересів, яке передбачало необхідність не тільки ініціативного звернення потерпілого від злочину з офіційною скаргою, а й покладало на нього тягар установлення злочинця й доведення його провини.

Під час правління великокнязівської династії Рюриковичів першим повним зводом Законів стала Руська Правда. Цей документ, якому поклав початок Ярослав Мудрий у 1016 році, створювався протягом XI–XII сторіч і отримав свою назву в 1072 році. «Правда Ярослава» становить найдавніший текст записаного руського права. У ній були й норми, що визначали порядок розслідування злочинів, а точніше, форми досудових відносин потерпілого й особи, яка заподіяла шкоду. Звід не раз поповнювався князівськими статутами і церковними законами. У «Правді Ярослава» закон ще допускав кровну помсту за вбивство людини, але мстити могли тільки близькі родичі (брат, батько, син). А в «Правді Ярославичів» помста була взагалі заборонена та замінена штрафом – вирою. Вира йшла князеві. Закон захищав адміністрацію, майно, робоче населення княжих вотчин. Руська Правда регулювала відносини між людьми в суспільстві за допомогою законів, що зумовлювало порядок у державному та суспільному житті.

У Київській Русі «розшук» як правова категорія був відомий із часів Руської Правди, де передбачався порядок пошуку зниклих предметів або рабів. Під час скоєння злочину учасниками розшуку був достатньо широкий круг осіб: власник, продавець і покупець майна, що розшукувалось, або родич особи, яка зникла. До учасників розшуку потрапляли громади, які несли відповідальність за встановлення злочинця.

Для тих часів розшук мав добре розроблену процедуру й нормативно передбачені розшукові міри: звід, заклич, гоніння слідів. Звід входив у сукупність розшукових

заходів, які є елементами процесуальної діяльності. Під зводом розумілась сукупність дій, тобто цілеспрямований пошук, під час якого проводилась очна ставка між людьми, котрі якимось чином пов'язані з предметом пошуку і здатні вказати подальший напрям пошукової діяльності. Звід як засіб розшуку був відомий на Русі задовго до Руської Правди, проте його не було процедурно визначено.

Звід складався в ініційованого потерпілим розшуку ймовірного злочинця шляхом закличу – публічної заяви про злочин у місцях скупчення співгромадян (найчастіше на базарній площі, на торгу) – й власне розшуку. Звід застосовувався часто під час установа винної в крадіжці особи та розшуку вкрадених речей. Заклич являв собою обов'язкову умову проведення зводу. Ця дія є праобразом оголошення в розшук людини або предмета. Без закличу розшук шляхом зводу проводити не дозволялося. Про те, що розшук проводився відповідно до правових правил, свідчить та обставина, що до закличу висувалися певні вимоги – оголошувати про розшук можна було тільки щодо суворо певного, що володіє чіткими індивідуальними ознаками, об'єкта; проводити заклич стосовно вкрадених грошей чи інших об'єктів, які не мають відмітних індивідуальних ознак, заборонялося; заклич проводився в публічних місцях за місцем виявлення факту зникнення майна.

«Гоніння сліду» полягало в розшуку злочинця, котрий зник із місця злочину, по залишених ним слідах. Розшук здійснювали ємці – ловці злодія, які, судячи з усього, були першими розшукними агентами в історії органів, які вели боротьбу зі злочинністю. Гоніння сліду як засіб розшуку також мав свої процедурні правила і здійснювався потерпілим, членами громад і добровольцями. Якщо слід губився в степу, на великій дорозі, поза межами населеного пункту, то розшук припинявся. Якщо слід приводив до села, то громада була зобов'язана видати злодія або заплатити штраф.

Змістовий аспект розшуку, виходячи з історичних документів, включав не тільки виявлення розшукуваних осіб або предметів, а також отримання відомостей, що стосуються обставин учинення злочину, таких як причетність окремих осіб до цієї події. На підставі таких відомостей надалі приймалися рішення про винність (невинність) і покарання окремих осіб. Варто розуміти, що результати розшукової діяльності безпосередньо ставали основою для процесуальних рішень. Руська Правда стала основою для нормативного регулювання розшуку й у середні віки.

У міру формування централізованої держави й ускладнення суспільного життя закономірно відбувалося зростання ролі державних органів у боротьбі зі злочинністю. Із розвитком феодального суспільства на Русі, зростанням майнової нерівності людей і поглибленням їхнього класового розшарування функцію активного переслідування злочинців бере на себе держава, захищаючи передусім інтереси феодалів. На початковій стадії розвитку державності на Русі спеціального поліцейського апарату не існувало. Поліцейські функції на території свого князівства здійснював князь і різні представники його адміністрації. В основному розслідування справ про злочини доручалося князівським вірникам, мечникам, переписувачам, тіунам, десятицям – попередникам сучасних слідчих або оперативних працівників. На їхню користь були встановлені особливі мита, а під час розслідування вони одержували утримання («годування») від жителів тієї місцевості, де проводили розшукові та інші дії. У XIII–XV століттях з'явилися спеціальні особи, які отримали повноваження від князя вести розшук в містах, – намісники, волостилі. Для затримання розбійників із центру періодично посилалися так звані особливі сищики, з якими на обшук відправлялися селяни. Після закінчення розшуку сищики доставляли здобуті матеріали до наказу.

Із представлених відомостей робилися вибірки, і справа доводилась царю. При цьому особливе значення надавалося використанню таких заходів, як негласне вивідання й використання таємних підсильних. Уже в той час виникла необхідність у законодавчому закріпленні та врегулюванні такої важливої для забезпечення безпеки держави функції, як оперативно-розшукова робота (діяльність). У міру формування й зміцнення централізованої феодальної держави відбувається подальший розвиток адміністративно-судових органів, у тому числі вдосконалюється й система розшуку злочинців, особливо розшукової роботи, у справах про державних злочинців і лихих людях – будь-яких небезпечних із погляду феодального суду злочинців.

Розбійництво в стародавній Русі набуло досить значного поширення та викликало різку реакцію феодального дворянства. У зв'язку з чим у XVI столітті цар Іван Грозний створює систему центральних органів управління державою, званих наказами, унаслідок чого судово-розшукові функції всієї держави полягають на Розбійний наказ, який проіснував із 1539 року до 1701 року. Створення розбійного наказу супроводжувалося введенням виборних органів управління на місцях – губних і земських хат. Губні органи здійснювали головним чином кримінально-поліцейські функції. Чинний із 1539 року Розбійний наказ виступав як центральний орган кримінальної поліції, що санкціонував вирoki губних органів, і був другою інстанцією для розгляду розбійних і таємних справ на території всієї держави.

Розбійний наказ був центральним відомством, що очолювали місцеві органи, через які вів боротьбу зі злочинністю. Раніше ці функції виконували намісники й волостилі – представники князівської адміністрації. У період 1555–1556 роки приймається Статутна книга Розбійного наказу, яка послугувала правовою основою зародження системи органів боротьби з кримінальною злочинністю. Розбійний наказ у цьому зв'язку перетворився на центральний орган галузевого управління, виступаючи в ролі поліції, суду та виконавця своїх вироків.

Тривалий період часу функції поліцейських установ здійснювалися в Русі центральними й місцевими органами влади (наказами, приставами, воєводами). Їхня правова діяльність регламентувалася Судебником Івана III 1497 року, Судебником Івана IV 1550 року, Соборним Укладенням 1649 року, Указними книгами Наказів – Таємних справ, Земського, Розбійного, Холоп'єго, а також указами царя та Боярської Думи. У Соборному укладенні 1649 року особливо увага приділяється пошуковому процесу по державних злочинах. Соборне укладення 1649 року стало першим повним зібранням законодавчих актів, що включали питання державного, адміністративного, фінансового, цивільного, кримінального права та судочинства, яке проіснувало майже 200 років. У ньому відображено й правове закріплення раніше сформовані форми та методи розшукового процесу. Разом із тим новий звід законів забезпечив розширення розшукової сфери за рахунок удосконалення системи доказів. На законодавчому рівні був установлений обов'язок усіх підданих повідомляти про державні злочини, що стали їм відомі. Закон вимагав від усіх підданих активної участі у викритті державних злочинців. При цьому провадження по державних справах починалося із заяви про скоєний злочин чи про злочин, що готується, у якій обов'язково вказувалося ім'я заявника. Водночас розшук міг проводитися й за анонімними повідомленнями – «підкидними листами». Суттєвим для розшуку по державних справах було правило отримати особисте визнання підозрюваного. Тому першорядне значення під час розслідування мали очні ставки заявника з обвинуваченим і особливо тортури. Воєводи та наказові дяки дошукувалися правди всіма дозволеними й недозволеними методами розшуку. Передбачаючи широке

коло прийомів дізнання та суворого покарання, Укладання бачить у кожному члені суспільства дійсного або гаданого «ворога», тому поспішає залякати його загрозою жорстокої кари з тим, щоб утримати від правопорушення.

Політична діяльність в основному була підпорядкована забезпеченню політичної та економічної безпеки державного устрою. На початку XVII століття політичному розшуку приділялося особливе значення. Справи по політичних злочинах виділялися із загальної кількості кримінальних справ. У Соборному укладенні можливо зустріти норми, що закріплюють деякі кримінально-процесуальні обов'язки таких посадових осіб держави, як сищики. Посади сищиків стають постійними в органах місцевого самоврядування – губних установах. При цьому вони заміщувалися особами, яких визначав цар, і були фактично представниками центральної судово-розшукової влади на місцях.

У 1655 році було створено Наказ таємних справ, що був початком зародження таємної (політичної) поліції. Наказ таємних справ, по суті, становив особисту канцелярію царя. Головною його функцією був контроль за діяльністю наказів, який мав як явний, так і прихований характер. Наказ таємних справ розслідував політичні справи, що зачіпають інтереси царської влади. Створення Наказу таємних справ сприяло розвитку та вдосконаленню неофіційних (секретних) методів розслідування, які згодом переносяться у сферу боротьби із загальнокримінальною злочинністю. Наказ таємних справ повністю контролював усю діяльність нижчих наказів щодо розкриття й розслідування політичних злочинів. І хоча Наказ таємних справ був скасований у 1676 році, він може вважатися родоначальником органів розшуку. З метою централізації зусиль щодо боротьби зі злочинністю указом від 26 жовтня 1681 року розбійні й татині справи із Земського наказу були передані в Розбійний наказ, який із 06 листопада 1683 року перейменували в Розшуковий. Становище сищиків було вже вище за становище губних старост, які перебували в їхньому віданні, як і вся земська поліція. Проте Розшуковий наказ також було скасовано протягом 8 років.

Під час правління Петра I (1672–1725 роки) формувалася весь державний апарат. У 1701 році Петро I ліквідує Розшуковий наказ, що не відповідає потребам часу, і ліквідує посаду сищиків. Були зроблені нові спроби активізації розшукової справи. Для ведення «розшуків» по «державних справах» у 1702 році створюється Преображенський наказ. Пізніше функції наказу перейшли до Таємних розшукових справ канцелярії. Саме тоді було покладено початок створенню регулярної поліції й законодавчого регламентування її діяльності. У цей період в Російській Імперії, у складі якої перебувала Україна, уперше була створена регулярна поліція – спеціальний апарат, відділений від загальноадміністративних органів державного управління. Завдання поліцейських органів були, як і раніше, численні, але головним із них стала боротьба зі злочинністю. Уже незабаром інститут сищиків фактично був відновлений. Про це свідчить указ Сенату від 12 жовтня 1711 року, де йдеться «про безперешкодний розшук, переслідування сищиками злодіїв, розбійників і їхніх спільників». З'являється тенденція застосування розшукової діяльності в боротьбі зі злочинністю, а таємні методи отримують найбільшого поширення. Для вдосконалення її організації не раз робилися спроби створення централізованих ланок поліцейського апарату.

Діяльністю Петра I була закладена база правового регулювання розшукової справи на штатних державних засадах. 25 травня 1715 року в Петербурзі видається указ про заснування поліцейської канцелярії. 25 травня 1718 року Петро I затверджує інструкцію під назвою «Пун-

кти», яка складалася із 13 пунктів і власноручного доповнення царя. В інструкції визначалася компетенція петербурзької поліції. 27 травня 1718 року спеціальним указом цар засновує в Санкт-Петербурзі посаду генерал-поліцеймейстера, який очолив поліцейську канцелярію. Генерал-поліцеймейстер керував усією поліцейською службою в столиці, у його підпорядкуванні знаходилися солдати й унтер-офіцери. Боротьба із загальнокримінальною злочинністю не відрізнялася різноманітністю методів розшуку. Виявлення речових доказів та аналіз чуток використовувалися як прийоми дізнання. Основним правилом є формалізоване оцінювання доказів, що свідчить про переважання розшукових витоків у кримінальному судочинстві того часу. Згаданий указ є помітною віхою в зародженні правового регулювання розшукової роботи держави. У цей самий час отримує організаційно-правове закріплення орган політичної поліції – Таємна канцелярія (1718 рік), на чолі якої був поставлений П.А. Толстой. У структурі цієї служби відновлюється інститут сищиків і, крім того, видається інструкція (1719 рік), яка дозволяє створювати для провадження розшукових справ поліцейські команди з військовослужбовців. Регламент або Статут Головного Магістра, затверджений Петром I 16 січня 1721 року, є своєрідною віхою в організаційно-правовому становленні розшукової справи. У ньому визначається не тільки завдання поліцейських органів, а й загальне призначення поліції. 19 січня 1722 року у великих містах були засновані посади поліцеймейстерів, при яких створювалися канцелярії поліцеймейстерських справ. Петро I реформував увесь державний апарат, поклав початок створенню регулярної поліції як штатного державного органу. Після смерті Петра I, у 1730 році, був створений розшуковий наказ, а в 1746 році – Особлива експедиція у справах злодіїв і розбійників. Обидві установи проіснували недовго.

У лютому 1726 року на престол посіла Катерина I, яка створила Верховну таємну раду, що займалася розслідуванням політичних злочинів. У цьому зв'язку в травні 1726 року скасовується Таємна канцелярія. Нова імператриця Анна Іоанівна в 1730 році ліквідувала Верховну таємну раду і 24 травня 1731 року заснувала для розслідування політичних злочинів особливу канцелярію на чолі з колишнім міністром петровської таємної канцелярії генералом А.І. Ушаковим. 06 квітня 1731 року новому органу було присвоєно назву Канцелярія таємних розшукових справ, яку було знищено маніфестом Петра III від 21 лютого 1762 року. Важливою віхою на шляху становлення та розвитку розшукової справи став указ 1728 року, який наказував усім губернаторам і воєводам виконувати закони й розпорядження, які виходять від верховної влади, Сенату й колегії – охороняти тишу і спокій на звірненій їм території. Велику роль у правовій регламентації становлення регулярної поліції в містах відіграв законодавчий акт «Про заснування поліції в містах» від 23 квітня 1733 року. Відповідно до цього акта, поліцейські органи в великих містах називалися конторами поліції й перебували в підпорядкуванні Головної поліцеймейстерської канцелярії в Петербурзі.

У 1775 році створюється повітова поліція у вигляді Нижнього земського суду. Він мав у своєму складі капітан-справника та кілька засідателів із числа дворян. Канцелярія суду складалася із двох столів – виконавчого і слідчого. 08 квітня 1782 року Катерина II підписала Статут благочинну або поліцейський, який визначав структуру поліцейського апарату в містах. Згідно зі Статутом, у містах створювалися нові поліцейські органи – управи благочинну. У кінці XVIII століття триває процес створення й удосконалення спеціалізованих державних органів щодо боротьби зі злочинністю та охорони громадського поряд-

ку – поліції, відмінною рисою якої було різноманіття її організації в різних містах і місцевостях держави, що багато в чому визначалося відсутністю центрального органу управління поліцейськими установами.

У 1801 році царським маніфестом розкриття й судове слідство політичних злочинів було передано Сенату, а також судам у кримінальних справах і загальній поліції. Маніфестом від 08 вересня 1802 року, замість державних колегій, були засновані міністерства, разом із ними й Міністерство внутрішніх справ. Першим міністром внутрішніх справ був призначений граф Віктор Павлович Кочубей – значний державний діяч першої половини XIX століття, один із ініціаторів і авторів проекту створення міністерства. Особлива канцелярія без зміни функцій увійшла в Міністерство внутрішніх справ, а її співробітники продовжували займатися політичним розшуком. У зв'язку зі створенням у 1826 році Третього відділення Власної Його Імператорської Величності канцелярії – самостійного органу політичного розшуку і слідства – Особлива канцелярія Міністерства внутрішніх справ була скасована, а її функції передані Третьому відділенню, яке було оголошено органом «вищої поліції». В Інструкції слідчої комісії Третього відділення можна виявити використання в розшуку спеціальних методів. Для виявлення та викриття злочинців використовувався спеціальний штат нижчих поліцейських чинів, які проводили пошук, майстерно маскуючись під різні категорії правопорушників або обивателів.

Як і раніше, політичний розшук випереджав розшук кримінальний. Була чітко організована реєстрація «неблагонадійних» з їхніми точними прикметами. Необхідно відзначити, що архів Третього відділення Власної Його Імператорської Величності канцелярії не тільки відіграв значну роль у становленні та зміцненні політичної поліції, а й істотно вплинув на подальший розвиток системи обліків карного розшуку.

У 1832 році було видано Звід законів Російської Імперії, у 1845 році – Укладання про кримінальні та виправні й покарання взагалі та законів «Про судочинство за злочинами», на поліцію покладалося покарання, відповідно до Зводу, що був складений із двох частин – законів «Про злочини здійснення слідства і виконання вироку». Попереднє слідство, у тому числі розшукові дії у справі, починалося за наявності визначених законом приводів. Одним із них був власний розсуд поліції. Право проведення розслідування по кримінальних справах надавалось законодавством широкому колу посадових осіб та органів. Велике значення надавалось отриманню власного визнання підозрюваного в процесі розслідування. Кримінальний процес залишався розшуковим з усіма його класичними ознаками – таємністю, писемністю, формалізмом, усевладдям поліції та чиновників і повним безправ'ям обвинуваченого.

Процес формування органів кримінальної розшукової поліції в Україні по-справжньому почався тільки на рубежі XIX–XX сторіч. До 60-х років XIX сторіччя цьому перешкодили умови, у яких не було чіткого розподілу функцій загальної поліції. Але найважливіші реформи другої половини XIX сторіччя – селянська, земська й судова, вплинули на всю поліцейську структуру, роблячи її більш гнучкою за рахунок спеціалізації, утворення нових підрозділів і служб, у тому числі розшукової поліції.

На структурно-функціональній пристрій поліції та її компетенцію суттєво вплинула судова реформа початку 60-х років XIX сторіччя. Уперше після видання судових статутів 1864 року термін «слідчий» набув сучасного звучання. Розслідування злочинів до 1860 року здійснювалося міською й земською поліцією. Сутність розслідування полягала у збиранні доказів, що дають змогу виявити й викрити винного. Воно ділилося на дві форми – попередню

та формальну. Завдання попереднього розслідування полягало в установленні обставин скоєння злочину. Під час проведення формального слідства з'ясувалося, чи дійсно обвинувачений учинив злочин і підлягає він покаранню чи ні. Указом імператора Олександра II від 08 червня 1860 року були засновані посади судових слідчих. До їхніх службових обов'язків належало провадження слідства по всіх злочинах, що належать до відання судів. Посада судового слідчого прирівнювалася до посади члена повітового суду. Статут явно надавав перевагу в провадженні розшуку у справі судовому слідчому. Розшукова діяльність вимагала високого професіоналізму й забирила багато часу та сил у слідчого, у зв'язку з чим слідство по кожній справі затягувалося, кількість справ, що знаходилися в слідчого, зростала. Ці обставини зумовили виникнення слідчого-сищика, який водночас вів розшук по всіх своїх справах. Злиття функцій розшуку та судового слідчого негативно позначилося як на організації взаємодії чинів поліції та судових слідчих, так і на результатах розслідування кримінальних проваджень. Була відсутня правова основа організації взаємодії між чинами поліції та судовими слідчими. Незважаючи на спільність завдань, існувало виражене протиборство і зневага двох систем, яке виражалось в небажанні брати участь у спільній організації розкриття й розслідування злочинів, що призводило до масової тяганини кримінальних проваджень і неякісного правосуддя.

До 1907 року зростання злочинності змусило Міністерство внутрішніх справ створити й розширити мережу розшукових підрозділів у складі Департаменту поліції при канцеляріях обер-поліцмейстерів, поліцмейстерів і градоначальників у Києві, Рязі, Одесі, Тифлісі (із 1936 року Тбілісі), Баку, Ростові-на-Дону та інших великих містах країни. Хоча структура й функції розшукових апаратів визначались досить широким переліком нормативних актів: Загальною установою губернською, Статутом про попередження і припинення злочинів, Статутом кримінального судочинства, Загальним статутом обліковим і низкою інших, у тому числі відомчими документами Міністерства внутрішніх справ, але це були далеко не ті розшукові апарати, які могли дати відчутні результати в боротьбі зі злочинністю, оскільки їхні організація, форми й методи роботи не були врегульовані. Теоретичним обґрунтуванням необхідності установи спеціальних підрозділів загального карного розшуку стала ідея про те, що негласний розшук являє собою необхідну допоміжну частину діяльності із розслідування злочинів. Міністерством внутрішніх справ була проведена межа між оперативно-розшуковими та слідчими діями, а також підкреслено, що оперативно-розшукова діяльність має самостійний характер і не є формою дізнання.

Поліцейська служба Російської Імперії, до складу якої належала Україна, до цього часу являла собою складну організацію без єдиної й чіткої законодавчої регламентації. Різні підрозділи, що перебували в її складі, утворювалися в різні часи, чим пояснювалася її багатозначність, бюрократія та ієрархічність. Високий рівень загальнокримінальної злочинності й повна неспроможність карного розшуку, яку було визнано на всіх поліцейських рівнях, призвели до необхідності перетворення поліцейського апарату Російської Імперії. Після обговорення в Думі царем 06 липня 1908 року був затверджений Закон про створення розшукової частини в поліції Росії. Згідно з цим Законом, розшукові підрозділи чотирьох розрядів були утворені у складі поліцейських установ у всіх губернських і великих містах.

Формування структури підрозділів Департаменту поліції було закінчено після прийняття Закону «Про організацію розшукової частини» від 06 липня 1908 року

[2, с. 73]. Зазначений закон має найбільше значення в історії карного розшуку нашої держави, оскільки вперше на законодавчому рівні оперативно-розшукова діяльність була виділена в самостійну функцію правоохоронних органів. Цим Законом завершено організаційно-правове становлення карного розшуку як самостійної служби в системі Міністерства внутрішніх справ.

Видана Міністерством внутрішніх справ 09 серпня 1910 року Інструкція чинам розшукових відділень була єдиним документом, що регулював роботу розшукових відділень, визначав основні завдання та їхню організаційну структуру. Інструкція ліквідувала територіальний принцип роботи сищиків, заборонивши їх розподіл по ділянках міста. В основу діяльності співробітників розшукових відділень було покладено лінійний принцип спеціалізації.

Із ліквідацією кримінальної поліції, після Жовтневої соціалістичної революції, активізувалася небачена за розміром організована злочинність. Найбільш небезпечним і поширеним видом злочину в той період став бандитизм. Революція 1917 року істотно вплинула на всі сторони життя держави, у тому числі на кримінальне судочинство та його окремі напрями, включаючи розшуковий. Було створено кілька органів, які здійснювали розслідування кримінальних справ і їх судові рішення. Декретом про Суд від 24 листопада 1917 року № 1 було скасовано інститут судових слідчих, прокурорського нагляду, присяжної і приватної адвокатури. Цим самим Декретом здійснення попереднього розслідування покладалося на місцевих суддів одноосібно. Попереднє розслідування здійснювалося слідчими комісіями, а пізніше підрозділами Всеросійської надзвичайної комісії, створеної 20 грудня 1917 року. Розгляд кримінальних справ проводився революційними трибуналами, а також народними судами. У проекті Постанови РНК «Про слідчі комісії при Петроградській Раді» від 21 січня 1918 року передбачалося, що комісія має право проведення обшуків, виймок, арештів без попереднього узгодження з будь-яким установами.

Відділ карного розшуку НКВС у липні 1930 року був реорганізований в Управління карного розшуку НКВС. Із грудня 1932 року Управління карного розшуку стало функціонувати у складі всесоюзного органу міліції Головного управління робітничо-селянської міліції при ОДПУ СРСР, куди були передані науково-технічні та реєстраційні відділення. Прийняттям «Основ кримінального судочинства СРСР і союзних республік» у 1958 року й у 1960 році Кримінально-процесуального кодексу союзних республік було регламентовано обов'язки органів дізнання про проведення оперативно-розшукових заходів. Кримінально-процесуальний кодекс 1960 року передбачав положення, що стосуються розшукових заходів і повноважень слідчого.

Слідчий був уповноважений давати органам дізнання доручення про проведення розшукових і слідчих дій.

16 липня 1990 року Верховна Рада УРСР прийняла Декларацію про державний суверенітет. 24 серпня 1991 року Верховна Рада УРСР прийняла Акт проголошення незалежності України. Цей акт підтримало 90,32% українців на Всеукраїнському референдумі 01 грудня 1991 року. Це ознаменувало появу незалежної держави Україна.

У зв'язку із розпадом СРСР відбулася деформація всієї системи влади в країні. Настав новий етап розвитку оперативно-розшукових служб і слідчих підрозділів ОВС України. Із прийняттям Основного Закону держави України – Конституції України, ухваленої 28 червня 1996 року на 5-й сесії Верховної Ради України, змінився державний устрій, визначено основоположні цінності й обов'язки держави – дотримуватися і захищати права та свободи людини й громадянина України. 18 лютого 1992 року Верховною Радою України був прийнятий перший в історії нашої держави Закон України «Про оперативну діяльність», який у нових історичних умовах регламентує діяльність оперативної роботи правоохоронних органів і спецслужб. 13 квітня 2012 року Верховною Радою України прийнято Кримінальний процесуальний кодекс України. Із прийняттям вищезазначених нормативно-правових актів виникла необхідність удосконалення законодавчого та відомчого нормативного регулювання взаємодії органів досудового розслідування й оперативних підрозділів ОВС, що створюють умови для вироблення нових форм і напрямів у вирішенні завдань протидії злочинності за допомогою проведення негласних слідчих (розшукових) дій.

Список використаної літератури:

1. Кудриновский В.И. Что такое свод нашего древнего права? / В.И. Кудриновский // Юридические издания. – 1913. – С. 210–211.
2. Курицин В.М. История полиции дореволюционной России (сборник документов и материалов по истории государства и права) : [учебное пособие] / В.М. Курицин. – М. : МВШМ МВД СССР, 1981. – 94 с.
3. Леонтович Ф.И. История русского права / Ф.И. Леонтович. – Одесса : Городская типография Сод. Алексомати, 1869. – Вып. I. – 159 с.
4. Леонтович Ф.И. Русская Правда и Литовский Статут / Ф.И. Леонтович. – К. : Университетское издание, 1865. – 92 с.
5. Мукулаев Р.С. Политическая полиция дореволюционной России, ее реакционный, антинародный характер : [лекция] / Р.С. Мукулаев. – М. : РИО Акад. МВД СССР, 1976. – 31 с.
6. Чельцов-Бебутов М.А. Очерки по истории суда и уголовного процесса в рабовладельческих, феодальных и буржуазных государствах / М.А. Чельцов-Бебутов. – М. : Госюриздат, 1957. – Т. 1. – 1957. – 839 с.